

ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจไทย-ลาว และ
มูลเหตุแห่งวิกฤติทางศิลปวัฒนธรรมในสมัยรัชกาลที่ 4
History Relations Authorize between Thai – Laos and
Cause of Art and Cultural in the Region of King Rama IV.

เชาวน์มนัส ประภักดี¹
Chaomanat Prapakdee

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาประเด็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจไทย-ลาว ในประวัติศาสตร์ และมูลเหตุแห่งวิกฤติทางศิลปวัฒนธรรมในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ประเด็นเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจไทย-ลาว เกิดขึ้นจาก 1) การแย่งชิงดินแดนและการขยายอำนาจเข้าสู่ดินแดนอื่น 2) การต่อต้านนโยบายการปกครองจากศูนย์กลางอาณาจักรสยาม และ 3) จิตสำนึกในการรวบรวมชาติให้กลับคืนมาอีกครั้งจากราชวงศ์เวียงจันทน์ ซึ่งประเด็นเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการต่อต้าน ขัดขืนต่ออำนาจและนโยบายการปกครองของอาณาจักรสยาม

จากการศึกษาพบว่า ประเด็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าวข้างต้น เป็นต้นเหตุของการอพยพเคลื่อนย้ายผู้คนชาวลาวมายังสยาม การอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาของคนเชื้อสายลาวได้เข้ามาพร้อมกับศิลปวัฒนธรรมของลาว โดยเฉพาะ “แอ่วลาว เป้าแคน” เป็นที่ยอมรับและนิยมชมชอบอย่างยิ่งของชาวไทย ทั้งในระดับประชาชนทั่วไปจนถึงระดับราชวงศ์แห่งสถาบันกษัตริย์ จนกระทั่งเกิดวิกฤติทางศิลปวัฒนธรรมการละเล่นในกิจกรรมต่างๆ ของสยาม ในสมัยรัชกาลที่ 4 จึงทรงมีพระบรมราชโองการประกาศห้ามมิให้มีการละเล่นศิลปวัฒนธรรมของชนชาวลาวในกิจกรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวสยามอีกต่อไป

---

¹ อาจารย์ประจำวิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

คำสำคัญ : ไทย-ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ-ลาว, ลาว-การเมืองการปกครอง,
การย้ายถิ่น, ศิลปวัฒนธรรมลาว

Abstract

This article aimed at studying the issues of Thai-Lao power relations in the history and the causes of crisis of arts and culture in the Reign of King Rama IV. The study found that the issues of the power relations between Thailand and Laos were originated from 1) usurpation and power increase over another land, 2) resistance to the governing policy from the centre of Siam Kingdom, and 3) conscience in unifying the nation from the Vientiane royal family.

In addition, the finding revealed the power relationship issues mentioned above are the causes of Laotian immigration to Siam (Thailand). The Laotian immigration brought about Lao arts and culture especially “Awlao-Paokhan” that had been so well-accepted among Siamese commoners and the royal family members that it later put the Siamese art and cultural plays in crisis. In the Reign of King Rama IV, a royal command was then released in prohibition of Lao art and cultural plays present in all Siam-identity symbolizing activities.

Keywords : Thai-International Relationship-Lao,
Lao-Politic Goverment, Migration, Lao Art and Cultural

บทนำ

มนทัศน์เรื่อง “อำนาจ” (Power) ในนิยามของการศึกษาทางมานุษยวิทยา สังคมวิทยา คือสิ่งที่มิได้จำกัดขอบเขตอยู่เพียงแค่ลักษณะของการใช้กำลังจากผู้ที่มีกำลังหรืออำนาจเหนือกว่า กระทำการบีบบังคับต่อผู้ที่มีกำลังหรืออำนาจน้อยกว่าอย่าง

ที่เราเข้าใจและคุ้นเคยกันแต่เพียงเท่านั้น แต่อำนาจตามแนวคิดดังกล่าวนี้ คืออำนาจที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว เป็นอำนาจที่สามารถเลื่อนไหลไปมาบนพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ไม่ได้ผูกขาดอยู่กับกลไกของรัฐที่ใช้อำนาจในการบีบบังคับผู้คนภายใต้การปกครองให้ประพฤติปฏิบัติตัวตามอุดมการณ์หรือระเบียบกฎหมายเกณฑ์ที่รัฐเป็นผู้กำหนดขึ้นเท่านั้น แต่อำนาจตามหลักคิดนี้เป็นสิ่งที่สถิตอยู่ในทุกแห่งหน สามารถแปรเปลี่ยนไปได้ในหลากหลายรูปแบบ อำนาจที่เคยรู้จักและพบเห็นอย่างเป็นทางการกลับมิได้เพียงแคंपปรากฏในรูปแบบของการใช้กองกำลังทหาร ปืน กฎหมาย และสัญลักษณ์ทางการเมืองในการนำมาใช้เพื่อบีบบังคับหรือการใช้ความรุนแรงอีกต่อไป แต่การใช้กำลังบังคับหรือการใช้ความรุนแรงนั้น เป็นแค่สัญลักษณ์ทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นในเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจเพียงเท่านั้น ดังนั้น อำนาจจึงเป็นสิ่งที่ก้าวเข้ามาสู่สิ่งที่เรียกว่า “ความสัมพันธ์” ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยกัน (รัตนา โตสกุล, 2548) ดังนั้น คำว่า “อำนาจ” ในความหมายทางมานุษยวิทยาสังคมวิทยา ถือเป็นวลีที่มีความสำคัญ และมีนัยยะสื่อไปถึงประเด็นทางการเมืองในรูปแบบใหม่ ที่มีได้ปรากฏให้เห็นอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมชัดเจนอีกต่อไป ซึ่งดูว่ากระบวนการทำงานของอำนาจชนิดใหม่นี้จะมีประสิทธิภาพและแยบยลในการปฏิบัติการณ์ต่อคนในสังคมมากกว่าอำนาจในรูปแบบดั้งเดิมที่เรารู้จักและเคยกระทำกันมา ปรากฏเห็นอย่างเด่นชัดโดยเฉพาะในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจในการทำสงครามระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ อาณาจักรต่ออาณาจักร โดยเฉพาะอาณาจักรสยามตามเนื้อหาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ถูกอ้างอิงและกล่าวถึงอยู่บ่อยครั้ง

อำนาจที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ในบริบทของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ในแบบฉบับแห่งชาติตามความสนใจของผู้เขียนพบว่า ภายใต้บริบทของความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสยามกับอาณาจักรอื่นๆ โดยเฉพาะอาณาจักรโดยรอบที่มีอาณาเขตติดต่อเชื่อมโยงกันนั้น ตามเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์พบว่า เราได้มีประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ที่มีเฉพาะในด้านของความสัมพันธ์อันดีแต่เพียงเท่านั้น แต่เนื้อหาในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ที่ผ่านมาก่อนที่จะมีรัฐประชาชาติเช่นในปัจจุบัน เรากับพบภาพสะท้อนในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ให้เห็นว่า ในประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสยามในอดีตหรือประเทศไทยในปัจจุบันนั้น ล้วน

เต็มไปด้วยลักษณะของความสัมพันธ์ที่มีมิติของการใช้อำนาจในรูปแบบของการใช้กองกำลังทหาร อาวุธ ยุทธวิธีต่างๆ เข้าปะทะ ต่อรอง ต่อด้านระหว่างกันมาโดยตลอด ดังตัวอย่างอาณาจักรสยามและอาณาจักรล้านช้างในอดีตหรือประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน

“บ้านพี่เมืองน้อง” วลีสำคัญที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อใช้ในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แม้วลีดังกล่าวจะมีผลในทางรูปธรรมเพื่อแสดงภาพลักษณ์ให้เห็นถึงความสมครสมานสามัคคีระหว่างคนไทยกับคนลาว แต่ภายใต้พื้นฐานของสภาพความเป็นจริง ยังพบสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและทัศนคติของผู้คนที่ใช้เป็นภาพสะท้อนของความขัดแย้งที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบที่แตกต่างหลากหลาย ที่ทั้งคนไทยและคนลาวต่างผลิตขึ้นเพื่อปะทะต่อรองกันเป็นจำนวนมาก และเมื่อทบทวนเนื้อหาในประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศ ยิ่งทำให้พบว่าประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและลาวหรืออาณาจักรสยามกับอาณาจักรล้านช้าง ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาล้วนอุดมไปด้วยการใช้ระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ภายใต้บริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไปในหลายกรณี โดยมีปัจจัยด้านพื้นที่ กำลังคน รวมถึงเกียรติยศศักดิ์ศรีของชนชั้นปกครอง ที่กลายเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดปัญหาระหว่างสองอาณาจักร และมีผลสำคัญต่อการสร้างอคติทางเชื้อชาติ กระทั่งกลายเป็นมรดกตกทอดทางความคิด ฝังอยู่ในมโนทัศน์ของผู้คนระหว่างสองประเทศ ดังที่สะท้อนผ่านเรื่องเล่า ตำนาน นิทาน พงศาวดาร ฯลฯ ที่ผลิตซ้ำชุดวาทกรรมแห่งความเกลียดชังสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

ดังนั้นด้วยความสนใจที่ผู้เขียนมีต่อเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์เรื่องอำนาจและประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อันนำไปสู่การอธิบายให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาวลาวที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรสยาม ซึ่งภายหลังจากได้ส่งผลต่อการทำให้เกิดเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ในด้านศิลปวัฒนธรรมการร้องรำทำเพลงที่ถูกบันทึกและอ้างถึงในประวัติศาสตร์นิพนธ์ของชาติ ที่มีความเกี่ยวข้องกับดนตรีลาวกับการเป็นกระแสนิยมของผู้คนในอาณาจักรสยามและได้กลายเป็นวิกฤตทางวัฒนธรรมของชาติ ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผู้เขียนได้แบ่งเนื้อหาในบทความนี้ออกเป็นส่วนต่างๆ ที่สอดคล้องและสัมพันธ์กันไปตามลำดับได้แก่ ส่วนของบทนำ ดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้น ส่วนของเนื้อหา ซึ่งประกอบด้วย 1) การก่อเกิดรัฐอาณาจักรและต้นกำเนิดของการเมืองระหว่างอาณาจักรสยามและอาณาจักรล้านช้าง 2) ประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างไทย-ลาว ที่เกิดขึ้นเป็นกรณีที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งนำไปสู่การอพยพเคลื่อนย้ายชาวลาวเข้ามาสู่แผ่นดินสยาม 3) กระบวนการแพร่กระจายของศิลปวัฒนธรรมลาวในแผ่นดินสยาม กระทั่งเกิดวิกฤติในการนิยามอัตลักษณ์ความเป็นสยาม กระทั่งนำไปสู่กระบวนการใช้อำนาจเพื่อแก้ไขวิกฤติของชนชั้นปกครองสยาม และส่วนของบทสรุป ดังนี้

การก่อรัฐอาณาจักรและปฐมบทแห่งการเมืองสองฝั่งโขง

อาณาจักรอยุธยาก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.1890 โดยมีปฐมบรมกษัตริย์ผู้ปกครองอาณาจักรซึ่งได้เข้าพิธีบรมราชาภิเษกโดยมีพระนามว่า “รามาริบัติที่ 1” จากความพรั่งพร้อมด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ของที่ตั้งกรุงศรีอยุธยา จึงส่งผลให้อาณาจักรดังกล่าวมีความเข้มแข็งภายใน และมีอำนาจการปกครองไปสู่ภายนอกเหนืออาณาจักรอื่นๆ อย่างรวดเร็ว กระทั่งได้กลายเป็นชนวนสำคัญในการทำให้เกิดการแสดงอำนาจของอาณาจักรอยุธยา โดยเริ่มจากการใช้นโยบายขยายอำนาจในการครอบครองดินแดนทั้งฝ่ายกลางและฝ่ายใต้ของอาณาจักร

3 ปี หลังจากการก่อตั้งอาณาจักรอยุธยา ดินแดนในแถบลุ่มแม่น้ำโขงทางตอนเหนือได้ปรากฏตัวขึ้น จากการรวมตัวเข้าด้วยกันของอาณาจักรเล็กๆ โดยมีผู้นำที่ยิ่งใหญ่แห่งอาณาจักรคือ “เจ้าฟ้าซุ่ม” เป็นผู้ปกครองอาณาจักรในนาม “ล้านช้าง” ในสมัยของเจ้าฟ้าซุ่มนับเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างอยุธยาและล้านช้าง ซึ่งมีดินแดนและประชากรเป็นที่ตั้งในการแย่งชิง ทำลาย และต่อรองต่ออำนาจในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะการปะทะกันบนพื้นที่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง กระทั่งล่วงเลยเข้ามาบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

ประวัติศาสตร์ด้านการเมืองการปกครองระหว่างสยามและล้านช้างได้สะท้อนให้เห็นในลักษณะของการขยายอิทธิพลด้านการเมืองเข้าแทรกแซงอาณาจักรตรงข้ามในรูปแบบต่างๆ ซึ่งจะเห็นได้อย่างเด่นชัดคือ การทำสงครามโดยใช้กำลังทหารเข้า

ปะทะ อาณาจักรสยามในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นอาณาจักรหนึ่งที่ใช้อำนาจขยายอิทธิพลด้านการเมืองการปกครองเข้าสู่อาณาจักรล้านช้าง ด้วยความต้องการที่จะขยายอำนาจและแผ่อิทธิพลของอยุธยาจึงกลายเป็นเหตุจูงใจให้เกิดการสู้รบเพื่อกวาดต้อนกำลังผู้คน ทั้งนี้เพื่อนำมาเป็นกำลังสำคัญทั้งทางด้านการทหารและเป็นปัจจัยที่สำคัญทางด้านเศรษฐกิจ ด้วยมูลเหตุที่จำเป็นจึงต้องมีกำลังคนเพื่อปกป้องอาณาจักรจากการรุกรานและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ดังนั้นจากหลักฐานที่ปรากฏจึงได้ฉายภาพให้เห็นว่าการปกครองของกษัตริย์พระองค์ต่างๆ ของในสมัยอยุธยานั้น แสดงถึงความสัมพันธ์และการเรื่องอำนาจที่แสดงเหนืออาณาจักรล้านช้างอยู่ตลอด (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2546, น.41)

เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของชนชาติลาวในอดีตที่เต็มไปด้วยการแย่งชิงราชบัลลังก์ในพระราชวงศ์ล้านช้าง จนทำให้เกิดการแทรกแซงจากอาณาจักรอื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งอยุธยาและพุกามที่เรื่องอำนาจในขณะนั้น โดยหลังจากสิ้นรัชสมัยเจ้าฟ้าจ๋มศูนย์กลางอำนาจได้ถูกแปรเปลี่ยนไปอยู่กับบรรดาเหล่าอำมาตย์ กระทั่งหลังจบสิ้นความวุ่นวาย ท้าวอุ่นเรือนพระโอรสในเจ้าฟ้าจ๋มได้ขึ้นครองราชย์แทน เป็นที่รู้จักกันในนามของ “พระยาสามแสนไท” ในระยะนี้ความสัมพันธ์กับอาณาจักรต่างๆ เป็นไปด้วยความสงบสุข เนื่องมาจากพระองค์ทรงรับพระราชธิดาจากกษัตริย์ดินแดนต่างๆ ทั้งอยุธยา ล้านนา และเชียงรุ่งมาเป็นพระมเหสี ซึ่งถือได้ว่าเป็นการรับประกันความสงบสุขและเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างอาณาจักร แต่แล้วความสัมพันธ์ของอาณาจักรล้านช้างที่เกิดขึ้นจากการแย่งชิงอำนาจภายในราชสำนักผนวกกับการแทรกแซงโดยอำนาจภายนอกอาณาจักรได้ทวีความรุนแรงขึ้นเมื่อช่วงศตวรรษที่ 16 หลังจากที่อาณาจักรล้านช้างรุ่งเรืองสูงสุดได้ไม่นาน รัชมีเปลวเทียนแห่งอำนาจของราชอาณาจักรอยุธยาได้แผ่กว้างเหนือดินแดนอื่นๆ เนื่องจากความสามารถในการยึดครองดินแดนแถบทะเลทางตอนใต้ และด้วยความขัดสนของดินแดนล้านช้างที่มีได้มีอาณาเขตติดต่อกับทะเล ดังนั้นการผูกขาดด้านการค้ากับนานาชาติประเทศจึงได้ตกอยู่กับอยุธยาแต่เพียงอาณาจักรเดียว (อีแวนส์, 2549, น.18)

นามของอาณาจักรเวียงจันทน์ได้ปรากฏขึ้นบนประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างเด่นชัด เมื่อเกิดการย้ายเมืองหลวงจากหลวงพระบาง เนื่องจากการหลีกหนีภัยจากการคุกคามของอาณาจักรพุกาม จากการย้ายเมืองหลวงครั้งนี้ นำโดย

พระเจ้าไชยเชษฐาในปี พ.ศ.2106 ในสมัยดังกล่าวได้มีการประสานสัมพันธ์ไมตรีกับอยุธยา เพื่อหลีกเลี่ยงการคุกคามจากอาณาจักรพุกามโดยการใช้อยุธยาเป็นที่พึ่งคุ้มกันภัย

กระทั่งพระเจ้าไชยเชษฐาได้สิ้นพระชนม์ลง เกิดการแย่งชิงตำแหน่งผู้นำ ภายในอาณาจักรล้านช้าง ส่งผลให้เกิดการนองเลือดภายในราชวงศ์และตระกูลขุนนางอย่างต่อเนื่องอีกครั้ง ความวุ่นวายภายในราชวงศ์ในอาณาจักรที่เต็มไปด้วยการแย่งชิงราชบัลลังก์ ทำให้นครหลวงพระบางและเวียงจันทน์แบ่งออกเป็นสองอาณาจักร มีอำนาจในการปกครองดูแลตนเองไม่ขึ้นต่อกัน (ฮอลล์, 2549, น.271) กระทั่งในเวลาต่อมา นครจำปาศักดิ์ก็แยกอาณาจักรออกเป็นเอกเทศอีก ด้วยความเข้มแข็งทางโครงสร้างของอาณาจักรอยุธยาทำให้อาณาจักรแห่งนี้สามารถฟื้นตัวกลับมาเป็นอาณาจักรที่เข้มแข็งอีกครั้ง และด้วยการแทรกแซงของกษัตริย์อยุธยาผนวกกับความวุ่นวายที่เกิดขึ้นภายในอาณาจักรทั้งสามของล้านช้าง ทำให้อาณาจักรเวียงจันทน์และหลวงพระบางต้องกลายเป็นหัวเมืองเล็กๆ ภายใต้เปลวเทียนแห่งอำนาจการปกครองในระบบจักรวาลคติของอาณาจักรอยุธยาในที่สุด

แม้ในเวลาต่อมาอาณาจักรอยุธยาจะถูกตีแตกจากการรุกรานของอาณาจักรพม่าเป็นครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ.2310 แต่ด้วยความสามารถและความรวดเร็วในการรวบรวมอาณาจักรของพระเจ้าตากสิน อีกทั้งปัจจัยทางโครงสร้างของอาณาจักรที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อน จึงสามารถพลิกฟื้นกลับมาเป็นอาณาจักรที่เข้มแข็งได้อีกครั้ง ความระส่ำระสายและการชิงดีชิงเด่นภายในอาณาจักรทั้งสามในล้านช้างนำไปสู่การหาที่พึ่งพิง เป้าหมายเดียวที่มีอยู่ในขณะนั้นก็คืออาณาจักรธนบุรี จนกระทั่งในปี พ.ศ.2322 ด้วยเหตุแห่งความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นต้นเหตุให้อาณาจักรลาวทั้งสามต้องตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรสยามภายใต้การนำของพระเจ้าตากสินมหาราช บรรดาทรัพย์สินเงินทอง ไพร่พล พระแก้วมรกตที่ถูกอัญเชิญไปไว้ที่เวียงจันทน์ได้ถูกอัญเชิญกลับมากรุงสยามอีกครั้ง รวมถึงพระบรมวงศานุวงศ์ถูกอัญเชิญและเคลื่อนย้ายมายังกรุงเทพฯ ในฐานะเป็นตัวประกัน จากการตกเป็นเมืองขึ้นของทั้งสามอาณาจักรดังกล่าวนี้ล้วนเต็มไปด้วยมูลเหตุและปัจจัยสำคัญที่เป็นประเด็นหลักคือ การต่อต้าน ขัดขืนต่ออำนาจการปกครองจากศูนย์กลางอำนาจของอยุธยาและการบุกรุกก้าวร้าวขยายอำนาจเข้ามาสู่อาณาเขตอำนาจของกษัตริย์กรุงธนบุรีซึ่งปกครองอยู่ในขณะนั้น แม้ภายหลัง

กรุงธนบุรีได้สลายลงด้วยการสวรรคตอย่างมีเงื่อนไขของพระเจ้าตากสิน ถึงกระนั้นอำนาจการปกครองได้เลื่อนไหลมาสู่ผู้นำแห่งราชวงศ์ใหม่ของกรุงรัตนโกสินทร์ สามารถรวบรวมอำนาจและขยายอิทธิพลเหนืออาณาจักรล้านช้างทั้งสามหัวเมือง อยู่ในสถานะของหัวเมืองประเทศราชภายใต้การปกครองของกษัตริย์กรุงรัตนโกสินทร์เรื่อยมา และหลายครั้งได้มีการต่อต้านทำร้ายต่ออำนาจการปกครองของสยาม เพื่อที่จะประกาศตัวเป็นอิสระภาพและหวนคืนมาเป็นอาณาจักรเอกเทศไม่ขึ้นต่ออาณาจักรสยาม

ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจไทย-ลาว

และมูลเหตุการอพยพชาวลาวเข้าสู่แผ่นดินสยาม

ก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ.2310 ชาวลาวได้ถูกกวาดต้อนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพลเมืองสยามในเขตพระนครศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก เนื่องจากผลแห่งการพ่ายแพ้ต่อการทำสงครามกับพม่าในครั้งที่ 1 จุดมุ่งหมายหลักในการกวาดต้อนคนลาวทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงและคนลาวในอาณาเขตใกล้เคียงเข้ามาในอาณาจักร เนื่องจากขณะนั้นอยุธยาเกิดสภาวะขาดแคลนผู้คน ดังนั้นการที่จะพลิกฟื้นและปกป้องอาณาจักรขึ้นใหม่จึงจำเป็นต้องใช้กำลังคนเข้ามาเป็นกลไกในการขับเคลื่อน ชาวลาวที่เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาก่อนเสียกรุงครั้งที่ 2 นั้น ต่างมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เช่นเดียวกับคนสยาม ในขณะเดียวกันก็มีการรักษาอัตลักษณ์ของตนควบคู่กันไป (บ็องรียะพันธุ์, 2541, น.21)

สมัยกรุงธนบุรี ในช่วงนี้เองที่ได้มีการใช้บทบาทเรื่องความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจเข้าแทรกแซงเพื่อครอบครองดินแดนและผู้คนเหนืออาณาจักรล้านช้าง ซึ่ง ณ เวลานั้นอาณาจักรล้านช้างได้มีการแบ่งแยกอาณาจักรออกจากกันอย่างอิสระและปกครองไม่ขึ้นต่อกัน การทำร้ายต่ออำนาจการปกครองจากศูนย์กลางในสมัยกรุงธนบุรีเริ่มต้นที่นครจำปาศักดิ์ โดยมีสาเหตุมาจากการที่พระยานางรองเจ้าเมืองนางรองในขณะนั้น แต่เดิมเมืองนางรองแห่งนี้อยู่ภายใต้การปกครองของเมืองนครราชสีมาแต่ไปขอขึ้นกับเมืองจำปาศักดิ์ ซึ่งถือเป็นการทำร้ายต่ออำนาจการปกครองของพระเจ้ากรุงธนบุรีอย่างยิ่ง ดังนั้นจึงได้มีการส่งกองทัพขึ้นไปปราบปรามจนได้เมืองนางรอง เมืองจำปาศักดิ์กับหัวเมืองอื่นๆ ที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองของนครจำปาศักดิ์มาขึ้นกับกรุงธนบุรี (นคร พันธุ์ณรงค์, 2526, น.62)

จะเห็นได้ว่าจากมูลเหตุของการแข็งเมือง การต่อต้าน และทำพ่ายต่ออำนาจ การปกครองเหนือดินแดนต่อกษัตริย์สมัยธนบุรี กลายเป็นชนวนสำคัญซึ่งนำไปสู่การ สูญเสียดินแดนและต้องตกเป็นเมืองประเทศราชภายใต้ระบบการปกครองของอาณาจักร ธนบุรี โดยเฉพาะกรณีของพระวรวปิตา เป็นอีกกรณีหนึ่งที่ได้กลายเป็นชนวนสำคัญใน การสูญเสียเอกราชของอาณาจักรเวียงจันทน์และอาณาจักรหลวงพระบางพร้อมๆ กัน ด้วยเหตุอันเนื่องมาจากการอพยพไพร่พลข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาตั้งรกรากอยู่ทางฝั่งขวา เพราะต้องการแสวงหาความเป็นอิสระและต้องการที่จะแยกตัวออกจากอำนาจการ ปกครองของอาณาจักรเวียงจันทน์ ซึ่งพระวรวปิตานั้นได้เกิดเหตุขัดแย้งกับเจ้าสิริบุญสาร เจ้าผู้ครองเวียงจันทน์ ในการเคลื่อนย้ายไพร่พลในครั้งนี้ นับเป็นการเคลื่อนย้ายไพร่พล ชาวลาวจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงมาสู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขงมากที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ โดยสันนิษฐานกันว่ามีจำนวนมากกว่าห้าหมื่นคน ความเรื่องนี้ได้ทราบถึงเจ้าสิริบุญสาร และด้วยความเกรงว่าพระวรวปิตาจะแข็งเมืองต่อพระองค์จึงได้ส่งกองทัพมาทำการ ปราบปราม (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2546, น.47) ท้าวกำ บุดรพระวรวปิตากับพวก จึงได้ทำหนังสือแจ้งมายังเจ้าเมืองนครราชสีมาเพื่อขอความช่วยเหลือ ไบบोकได้มาถึง เจ้ากรุงธนบุรีและมีการสั่งการให้นำกองทัพขึ้นไปปราบปรามทัพเจ้าสิริบุญสารที่ได้ล่วงเกิน ต่ออำนาจและขยายอิทธิพลเหนือดินแดนภายใต้อำนาจการปกครองของกรุงธนบุรี

การเข้ายึดครองนครเวียงจันทน์ในครั้งนี้ แม้เจ้าสิริบุญสารจะสามารถถอยกลับไป อยู่นอกอาณาจักรได้ แต่พระโอรส พระธิดา พระบรมวงศานุวงศ์ของเจ้าสิริบุญสารรวม ทั้งทรัพย์สิน ประชาชน และที่สำคัญคือ พระแก้วมรกตและพระบางถูกอัญเชิญมายัง กรุงธนบุรีในฐานะตัวประกัน และมีการสั่งการให้ทำลายเสบียงอาหาร เรือกสวนไร่นา เพื่อป้องกันมิให้เจ้าสิริบุญสารกลับมายึดครองนครเวียงจันทน์ได้อีก (สุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2543, น.33)

นอกจากมูลเหตุแห่งสงครามในการแสดงอำนาจเหนืออาณาจักรล้านช้างของ อาณาจักรสยาม ที่ได้การกวาดต้อนอพยพชาวลาวข้ามมายังฝั่งขวาของแม่น้ำโขงดังที่ ได้กล่าวมาแล้วนั้น ตลอดระยะเวลาตั้งแต่ช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งสมัย กรุงธนบุรีตอนปลาย การอพยพเคลื่อนย้ายผู้คนจากทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเพื่อเข้ามาอยู่ใน ดินแดนชายขอบฝั่งขวาแม่น้ำโขงได้มีการอพยพหลายระลอกด้วยกัน โดยประเด็นหลักใน

การเคลื่อนย้ายอพยพนั้นเกิดจากการหลีกเลี่ยงภัยจากการแย่งชิงราชบัลลังก์ ความไม่สงบภายในราชวงศ์ และความต้องการที่จะเป็นอิสระจากการคุกคามโดยกลุ่มอำนาจต่างๆ อีกทั้งเนื่องจากดินแดนบริเวณฝั่งขวาของแม่น้ำโขงถือเป็นดินแดนชายขอบของทั้งสองอาณาจักรที่มีอำนาจในการปกครองแผ่ขยายเข้ามาเพียงแค่ว่าบางไม่สม่ำเสมอ ดังนั้นด้วยปัจจัยเหล่านี้จึงกลายเป็นแรงผลักดันให้ชาวลาวหลากหลายกลุ่มได้อพยพเข้ามาสู่ภาคอีสานและบริเวณภาคกลางเป็นจำนวนมาก กลุ่มที่ 1 อพยพเข้ามาในสมัยอยุธยาซึ่งขณะนั้นอยุธยาปกครองโดยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศอมรินทร์ กลุ่มที่ 2 กลุ่มของพระวรวปิตา ดังที่ได้กล่าวในข้างต้นซึ่งเป็นกลุ่มที่มีการอพยพผู้คนมากที่สุด กระจายอยู่บริเวณจังหวัดหนองบัวลำภู สระบุรีราชบุรี จันทบุรี กลุ่มที่ 3 กลุ่มเจ้าฟ้าชาวโสมพะมิตร อยู่ที่จังหวัดกาฬสินธุ์ และกลุ่มที่ 4 กลุ่มท้าวแล ได้อพยพเข้าที่จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2546, น.44)

จากที่กล่าวในข้างต้นสรุปได้ว่า ประเด็นสำคัญในการอพยพเคลื่อนย้ายของชาวลาวจากอาณาจักรล้านช้างเข้ามาสู่อาณาจักรสยาม เป็นการใช้อำนาจทางทหารเพื่อกวาดต้อนเข้ามามากกว่าการอพยพเข้ามาเองโดยความสมัครใจ ซึ่งวัตถุประสงค์หลักในการกวาดต้อนชาวลาวของสยามคือ 1) การเพิ่มพูนกำลังคนในหัวเมืองต่างๆ ทดแทนผู้ที่เสียชีวิตจากการทำสงคราม 2) เพื่อตัดกำลังข้าศึก และ 3) เป็นแรงงานในการเพาะปลูกและเพิ่มผลผลิตให้กับอาณาจักร (บึงอร ปิยะพันธุ์, 2541, น.34) จะเห็นได้ว่าชาวลาวที่อพยพเคลื่อนย้ายมาในกรณีต่างๆ นั้น ได้กระจายอยู่ในหลายหัวเมืองรวมทั้งในเขตหัวเมืองชั้นในและพระนคร ชาวลาวเหล่านี้มีความเป็นเอกเทศสูงจะเห็นได้จากการรักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณีซึ่งเป็นอัตลักษณ์เดิมของชาวลาวและมีการปกครองโดยการใช้ระบบการปกครองเป็นของตนเอง แต่ในขณะเดียวกันก็มีพันธะขึ้นต่อศูนย์กลางอำนาจการปกครองของอาณาจักรสยามเช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการเกณฑ์แรงงานไพร่พลส่งส่วย จะสังเกตได้ว่าชาวลาวเหล่านี้ล้วนเป็นแหล่งทรัพยากรหลักในการขับเคลื่อนกลไกทางเศรษฐกิจ สังคม รวมถึงด้านการเมืองการปกครองของอาณาจักรสยามในขณะนั้นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้มูลเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ชาวลาวต้องอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาสู่สยามในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ยังปรากฏอยู่ใน

เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์อีกหลายกรณี โดยเฉพาะกรณีการสร้างจิตสำนึกใน การรวมชาติของกลุ่มผู้นำแห่งราชวงศ์เวียงจันทน์ ซึ่งเนื้อหาในประวัติศาสตร์สยามได้ นิยามว่าเป็นการเกิดขึ้นโดยกลุ่ม “กบฏ” ทั้งนี้ จากการทบทวนเนื้อหาในประวัติศาสตร์ พบว่า มูลเหตุแห่งการปะทะและตอบโต้ของกลุ่มผู้นำชาวลาวที่เกิดขึ้นนี้ ได้มีกลุ่มชนชั้น ปกครองของสยามเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมาก โดยเริ่มจากการนำระบบบริหาร ราชการแผ่นดินแบบศักดินาที่เคยใช้ในสมัยอยุธยาได้เริ่มต้นใหม่อีกครั้งในราชวงศ์จักรี โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระองค์ทรงสนพระทัยและเร่งรัด ในการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางโดยเฉพาะการเสริมอำนาจให้กับพระองค์เอง อย่างเช่น การผูกขาดสินค้ากับต่างประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากดินแดนอาณาเขตสยามในยุคศัตวรรษโกสินทร์ ตอนต้นมีอาณาเขตติดต่อกับทะเลอย่างกว้างขวาง อีกทั้งอาณาจักรสยามได้ป้องกันมิให้ เจ้านายตามหัวเมืองประเทศราชชอบชวยแดน สามารถรวบรวมไพร่พลหรือช่องสุ่มกำลัง เพื่อสร้างอำนาจในการทำภัยต่ออำนาจศูนย์กลาง นโยบายที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ การ “สักเลก” โดยมีพระบรมราชโองการโปรดให้ไพร่ที่เข้ามาอยู่ในอาณาจักรสยามต้อง มีการสักเลก เพื่อรู้จักสังกัดมูลนาย (อีเวนส์, 2549, น.28) การสักเลกนี้ เนื่องจากใน ขณะนั้นอาณาจักรสยามต้องการกำลังแรงงานและรายได้จากภาษีอย่างมากเพื่อการ ขับเคลื่อนสภาวะทางสังคม เศรษฐกิจ รวมทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง เนื่องมา จากการที่ยังคงไม่ไว้วางใจต่ออาณาจักรพม่าและเวียดนาม ซึ่งถือว่าเป็นอาณาจักรที่มี อำนาจแข็งแกร่งและพร้อมที่จะทำภัยต่ออำนาจสยามบนดินแดนหัวเมืองประเทศราช ผังซ้ายของแม่น้ำโขงอยู่ทุกขณะ ด้วยเหตุและปัจจัยในการเกณฑ์แรงงานไพร่โดยเฉพาะ ชาวลาวในเขตหัวเมืองประเทศราช อันได้แก่ จำปาศักดิ์ หลวงพระบาง และเวียงจันทน์ ดังนั้นนโยบายใหม่ในการสักเลกที่สั่งตรงมาจากกรุงเทพฯ จึงถือเป็นการสร้างความลำบาก เข็ญอย่างยิ่งแก่ชาวลาวโดยเฉพาะพวกเขมรป่าดง ซึ่งอาศัยอยู่แถบนครจำปาศักดิ์ทาง ตอนใต้ ทั้งนี้เหตุที่กล่าวว่าการสักเลกได้สร้างความลำบากเข็ญอย่างยิ่งแก่ชาวลาว อันเนื่องมาจากการสักเลกที่เกิดขึ้นกับชาวลาวในขณะนั้น นับเป็นสิ่งแปลกใหม่ที่เกิดขึ้น กับชาวลาวซึ่งเคยอยู่อาศัยกันอย่างอิสระมาโดยตลอด แต่การสักเลกที่บรรดาเจ้าเมืองได้ นำมาใช้ในครั้งนี้ กลายเป็นการยึดยึดความไร้อิสรภาพให้แก่บรรดาชาวลาวและผู้คนใน ดินแดนนี้อย่างยิ่ง อีกทั้งขั้นตอนและกระบวนการในการดำเนินการสักเลกที่นำโดยบรรดา

เจ้าเมือง มีการกวาดต้อนผู้คนทั้งวันและคืนเพื่อเข้าสู่ภายใต้ระบบสังกัดการปกครองของตน ดังนั้นชาวลาวจึงต้องพลัดพรากจากบ้านเรือน ลูกเมีย ไม่รู้ชะตากรรม และเกิดการล้มตายเป็นจำนวนมาก ประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่กลายเป็นแรงกระตุ้นให้มีการระดมการสักร์เลกอย่างหนักจากเจ้าเมืองในดินแดนแถบนี้ก็คือ การแย่งกันกวาดต้อนผู้คนเพื่อเอาใจต่อราชสำนักสยาม (ประทีป ชุมพล, 2525, น.59) ด้วยเหตุดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่า เป็นชนวนสำคัญในการส่งผลให้เกิดการต่อต้านต่อรูปแบบอำนาจการปกครองของราชอาณาจักรสยามขึ้นในอาณาจักรลาว ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบของ “กบฏ”

กบฏเป็นคำสำหรับเรียกผู้ที่แข็งข้อ ต่อต้าน ต่ออำนาจการปกครอง ซึ่งผู้ที่ถูกเรียกเช่นนี้จะถูกเรียกจากการพ่ายแพ้ต่อการแข็งข้อต่ออำนาจ และมักจะเรียกฝ่ายตรงข้ามที่พ่ายแพ้เสมอ การก่อการกบฏเพื่อต่อต้านและแข็งข้อต่ออำนาจการปกครองรัฐสยามของผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง ครั้งแรกเกิดขึ้นในสมัยปลายกรุงธนบุรีคือ การก่อการกบฏโดยกลุ่มชาวข่าหรือที่ปรากฏในพงศาวดารไทยว่า “กบฏเชียงแก้ว” ในปี พ.ศ.2334 นับเป็นกลุ่มกบฏกลุ่มแรกที่ปรากฏอยู่ในพงศาวดารของสยาม ตั้งแต่ที่ได้เข้าไปปกครองอาณาจักรลาว ผู้นำกบฏกลุ่มนี้ได้แสดงตนว่าเป็นผู้วิเศษ จึงได้มีผู้นับถือมาก ผู้คนที่นับถือเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นผู้คนที่หลบหนีมาจากการกวาดต้อนเพื่อไปสักร์เลกตามนโยบายของกรุงเทพฯ (สุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2543, น.98)

“กบฏสาเกียดโง้ง” หรือที่รู้จักกันอีกชื่อหนึ่งว่าภิกษุสา เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2363 นับเป็นกรณีกบฏที่ใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พอสรุปได้ว่า สาเกียดโง้งผู้นี้ เป็นผู้ที่ได้สร้างอภินิหารในเขตนครจำปาศักดิ์ โดยอ้างว่าตนนั้นเป็นผู้ที่สามารถเรียกไฟจากท้องฟ้าได้ จึงทำให้ชาวบ้านในนครจำปาศักดิ์เกิดความเลื่อมใส นับถือและศรัทธาอย่างยิ่ง สาเกียดโง้งได้ชักชวนไพร่พลและรวบรวมชาวข่าซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในดินแดนเขตนครจำปาศักดิ์เข้ามาเป็นสมัครพรรคพวกและเป็นกำลังในการทำศึก เมื่อได้กำลังไพร่พลเพียงพอและเข้มแข็งแล้วจึงได้เคลื่อนกำลังเข้าโอบล้อมนครจำปาศักดิ์และได้ยึดครองอาณาจักรได้เป็นผลสำเร็จ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเมื่อทรงทราบข่าวเหตุการณ์กบฏในครั้งนี้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าเมืองนครราชสีมารวมทั้งเจ้าอนุวงศ์เจ้านครเวียงจันทน์ขณะนั้น ยกพลไปปราบปรามกบฏอ้ายสาเกียดโง้ง ในครานั้นทัพของเจ้าอนุวงศ์แห่งนครเวียงจันทน์ซึ่งนำโดย

เจ้าราชบุตรโย้ยผู้เป็นราชบุตรของเจ้านุวงศ์ที่ได้รับการแต่งตั้ง และยกทัพลงมาตามคำสั่งของกรุงเทพฯ ในการนำทัพปราบปรามกบฏฆ่าอำยาสะเกียดโจ่งในครั้งนี้นี้เจ้าราชบุตรโย้ยได้นำชัยชนะมาสู่กรุงเทพฯ โดยสามารถปราบปรามกบฏฆ่าและได้นำตัวส่งมายังกรุงเทพฯ เพื่อทำการตัดสินโทษ

สำหรับกรณีกบฏสะเกียดโจ่งในครั้งนี้นี้ ในสายตาของศูนย์กลางการปกครองที่กรุงเทพฯ นั้นจะมองว่า เหตุในการกบฏนั้นเกิดจากความทะเยอทะยาน และความมั่งคั่งใหญ่โตสูงของภิกษุสา ดังนั้นเมื่อได้รับการสนับสนุนจากชาวลาวโดยเฉพาะชาวข่า จึงได้ก่อการกบฏขึ้นแต่ในส่วนของท้องถิ่นเองนั้น การเกิดกบฏในครั้งนี้เริ่มมาจากการกดขี่ของผู้ปกครองที่มีต่อผู้อยู่ใต้ปกครอง เพราะในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้นได้มีการใช้กฎหมายเกณฑ์แรงงานไพร่ โดยการสั๊กแลกซึ่งนำมาซึ่งความลำบากแก่ชาวลาว และชาวข่าเป็นอย่างมาก (ประทีป ชุมพล, 2525, น.26)

“กรณีเจ้านันทเสน” ภาพสะท้อนการขัดแย้งต่ออำนาจการปกครองของอาณาจักรสยามที่แสดงออกมาโดยการตอบโต้ด้วยวิธีการก่อกบฏที่ได้กล่าวมาในช่วงต้นนั้น ถือเป็นภาระปะทะกับอำนาจของรัฐอาณาจักรสยามโดยวิธีการต่อต้านที่รุนแรง มีผลให้ต้องนองเลือดและเสียกำลังไพร่พลเป็นอันมาก ในขณะเดียวกันภายในราชสำนักแห่งกรุงเวียงจันทน์ ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 1 ก็ได้เกิดภาพสะท้อนในการต่อต้าน ขัดแย้งต่ออำนาจการปกครองและความคิดที่จะรวบรวมอาณาจักรเวียงจันทน์กลับคืนมาอีกครั้ง เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นหลังจากที่ได้ส่ง “เจ้านันทเสน” บุตรเจ้าสิริบุญสาร ซึ่งได้รับการสถาปนาจากราชวงศ์จักรี ให้ขึ้นเป็นกษัตริย์ทำหน้าที่ปกครองอาณาจักรเวียงจันทน์ ในปี พ.ศ.2325 เจ้านันทเสนได้ทำความคิดความชอบมากมาย และเนื่องจากความต้องการที่จะได้ชาวลาวเวียงจันทน์ซึ่งได้ถูกกวาดต้อนไปไว้ในเมืองสระบุรีในสงครามครั้งกรุงธนบุรีกลับคืนมาไว้ยังเมืองเวียงจันทน์ตามเดิม ดังนั้นเจ้านันทเสนจึงทำการทูลขอแต่โดนปฏิเสธโดยรัชกาลที่ 1 ดังนั้นจากมูลเหตุดังกล่าวนี้จึงทำให้เจ้านันทเสนคิดก่อการกบฏขึ้น และจิตสำนึกในการที่จะนำชาวลาวกลับคืนมายังนครเวียงจันทน์ จึงเป็นสิ่งที่เจ้าผู้ครองนครเวียงจันทน์องค์ต่อมาต้องการทั้งสิ้น (บังอร ปิยะพันธุ์, 2541, น.42-46)

เจ้านันทเสนได้คิดการใหญ่อีกครั้ง ด้วยการยกทัพไปตีเมืองหลวงพระบาง โดยอ้างว่าหลวงพระบางคบหากับอาณาจักรพม่าเพื่อคิดการร้าย และได้ส่งกษัตริย์

เมืองหลวงพระบางมาไตร่สวนยังกรุงเทพฯ จากนั้นก็ได้ผนวกหลวงพระบาง เมืองพวน และเมืองหัวพัน ซึ่งเมืองต่างๆ เหล่านี้เคยเป็นเมืองประเทศราชของนครหลวงพระบาง เข้าไว้ภายใต้อำนาจการปกครองของอาณาจักรเวียงจันทน์ (แกรนท์ อีแวนส์, 2549, น.27) จากการไตร่สวนพบว่า เจ้านันทเสนสมคบคิดก่อการกบฏโดยได้รับความร่วมมือจาก พระบรมราชาเจ้าเมืองนครพนม เพื่อทำการกบฏต่อกรุงเทพฯ เป็นความจริง จึงได้ปลด พระองค์ออกจากการเป็นเจ้าผู้ปกครองนครเวียงจันทน์และส่งตัวมายังกรุงเทพฯ และได้ ลี้พระชนม์ลงเมื่อ พ.ศ.2340 (กรมศิลปากร, 2545, น.244) ซึ่งในเอกสารประวัติศาสตร์ ลาว (2535, น.108) ได้กล่าวถึงผลของการทะเลาะเบาะแว้งระหว่างเจ้านันทเสนกับเจ้าอนุรุธะแห่งนครหลวงพระบาง ในกรณีพิพาทครั้งนี้ว่า “สุดท้ายแล้วเกิดผลเสียแก่ทั้งสองฝ่าย เงินทองในท้องพระคลังกรุงเวียงจันทน์ต้องหมดสิ้นลง และเจ้านันทเสนต้องจบชีวิต ส่วนทางด้านเมืองหลวงพระบาง เจ้าอนุรุธะต้องริดไถเอาจากราชภูร ส่วนผู้ที่ รำรวยกลับเป็นเจ้านายฝ่ายสยามและเสนาบดีสยามทั้งสิ้น” หลังจากการลี้พระชนม์ของเจ้านันทเสน อาณาจักรสยามได้ตั้งเจ้าอินทวงศ์ขึ้นเป็นกษัตริย์ผู้ปกครองนครเวียงจันทน์แทน โดยมีเจ้าอนุวงศ์เป็นองค์อุปราช จนกระทั่งในปี พ.ศ.2383 เจ้าอนุวงศ์จึงได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ครองนครเวียงจันทน์ เนื่องจากเจ้าอินทวงศ์ลี้พระชนม์

“กรณีเจ้าอนุวงศ์” เกิดขึ้นในปี พ.ศ.2369 ข้อมูลที่ได้ปรากฏในเอกสารของฝ่ายสยามได้กล่าวถึงสาเหตุของการก่อกบฏซึ่งสามารถสรุปได้ 4 ประการ ได้แก่ 1) เจ้าอนุวงศ์กราบทูลขอแบ่งชาวลาวเวียงจันทน์ที่ถูกกวาดต้อนลงมาเมื่อครั้งกรุงธนบุรี ซึ่งในการทูลขอชาวลาวเวียงจันทน์ในครั้งนี้ เจ้าอนุวงศ์มีจุดประสงค์เพื่อจะนำชาวลาวกลับขึ้นไปอยู่ ณ กรุงเวียงจันทน์ตามเดิม แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ กลับทรงไม่เห็นด้วยและไม่อนุญาตให้นำชาวลาวกลับไปกรุงเวียงจันทน์ โดยมีพระราชดำริว่า “...พวกครว้ที่ได้มาตั้งภูมิลำเนาเป็นหลักแหล่งอยู่หัวเมืองชั้นในแล้ว ถ้าพระราชทานไป แม้แต่พวกใดพวกหนึ่ง พวกอื่นก็จะพากันกำเริบ จึงไม่พระราชทานตามประสงค์...” (สุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2543, น.109) 2) เจ้าอนุวงศ์กราบถวายบังคมทูลขอพระราชทานพวงละคร ผู้หญิงข้างใน ซึ่งเป็นละครชั้นเล็กในรัชกาลที่ 2 (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, 2547, น.10) โดยมีความประสงค์จะได้ครูละครไปสอนชาวเมืองเวียงจันทน์ของตนให้รู้จักและมีความสามารถทางนาฏศิลป์ แต่ก็ได้รับการปฏิเสธจากรัชกาลที่ 3 อีกครั้ง

3) เจ้าอนุวงศ์ทรงขอพระราชทานเจ้าดวงคำ ซึ่งเป็นหลานปู่ของเจ้าอนุวงศ์ เป็นธิดาของเจ้าอุปราชพรหมวงศ์ ซึ่งเป็นอนุชาของเจ้า แต่กลับถูกปฏิเสธอีกครั้งจากรัชกาลที่ 3 (มหาคำ จำปาแก้วมณี และคณะ, 2539: 84-85 อ้างใน สุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2543, น.110)

4) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้เจ้าอนุวงศ์ และบรรดาแรงงานไพร่พลที่เจ้าอนุวงศ์ได้นำลงมาด้วยในครั้งนี้ ให้ไปตัดต้นตาลที่เมืองสุพรรณแล้วลากเข็นลงมาไว้ ณ ท่า ซึ่งจะนำไปใช้ที่เมืองสมุทรปราการ เพื่อเตรียมการก่อสร้างพระเจดีย์กลางน้ำ (เสาวภา ภาระพฤติ, 2522, น.32) ในการเกณฑ์แรงงานไพร่พลชาวลาวครั้งนี้ เจ้าอนุวงศ์ได้เห็นความยากลำบากของไพร่พลที่ถูกนำมาเกณฑ์แรงงาน นอกจากนั้น การเกณฑ์แรงงานที่อาณาจักรสยามได้กระทำต่อไพร่พลแรงงานชาวลาวนั้นมีหลายต่อหลายครั้ง เช่น การเกณฑ์แรงงานเพื่อนำมาใช้ในการก่อสร้างและบำรุงทำนบกั้นน้ำที่เมืองอ่างทอง (สุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2543, น.111) การเกณฑ์แรงงานชาวลาวเวียงจันทน์จำนวน 5,000 คน เพื่อนำมาใช้ในการก่อสร้างและบำรุงกำแพงเมืองป้อมปราการต่างๆ เมื่อครั้งสร้างพระนครในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ทางฝั่งธนบุรีก็ได้มีการขุดคลองซึ่งเป็นฝีมือของแรงงานชาวลาวทั้งสิ้น มีชื่อคลองบ้านลาวสีภูมหรือคลองสวนลาวอยู่ในบริเวณวัดบางไส้ไก่และในปัจจุบันใช้ชื่อว่า “คลองบางไส้ไก่” ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ คนลาวที่ได้ถูกเกณฑ์เข้ามาตั้งแต่ครั้งแผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรีนี้มีจำนวนมากทั้งสมัครใจและการเกณฑ์เข้ามาจากการปราบปราม เป็นต้น (สมบัติ พลายน้อย, 2545, น.102) เหตุการณ์การเกณฑ์แรงงานไพร่พลชาวลาวเวียงจันทน์ที่ได้ปรากฏในแผ่นดินกรุงรัตนโกสินทร์ได้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของเจ้าอนุวงศ์มาโดยตลอด เป็นการส่งความคับข้องใจที่ต้องการจะปลดปล่อยราษฎรชาวลาวออกจากกรดขี่ข่มเหงภายใต้การปกครองของอาณาจักรสยามโดยเฉพาะในรัชสมัยของรัชกาลที่ 3

นอกจากนี้ได้พบข้อมูลและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่างๆ ของฝ่ายลาว ได้แก่ 1) พงศาวดารเจ้าอนุเมืองเวียงจันทน์หรือหนังสือพื้นเวียงคำลาวแอ่ว (ม.ป.ป. อ้างใน เสาวภา ภาระพฤติ, 2522, น.33) 2) เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “วีรกรรมเจ้าอนุวงศ์” โดยนักวิชาการทางประวัติศาสตร์แห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมื่อวันที่ 15-16 กันยายน ค.ศ.2001 3) ทศนะของนักประวัติศาสตร์ลาว (สุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2543, น.112) และ 4) เอกสารพื้นเวียง (ม.ป.ป.อ้างใน ประทีป ชุมพล, 2525,

น.69) ผู้เขียนได้รวบรวมมูลเหตุอันเป็นสาเหตุที่สืบเนื่องไปสู่การก่อการประกาศอิสรภาพของเจ้าอนุวงศ์ต่ออาณาจักรสยาม ประกอบด้วยเหตุสำคัญหลายประการ สามารถสรุปได้ดังนี้ 1) เกิดจากการที่เจ้าอนุวงศ์เกิดการขัดแย้งในทางส่วนตัวกับพระยาพรหมภักดี (ทองอินทร์) ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองปกครองเมืองโคราช การที่เจ้าราชบุตรโย้ยได้รับการสถาปนาเป็นเจ้าผู้ปกครองนครจำปาศักดิ์นั้น เป็นการทำให้เกิดความไม่พอใจแก่พระยาพรหมภักดีอย่างยิ่ง เนื่องจากแต่ครั้งรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นต้นมานั้น เมืองโคราชเป็นหัวเมืองชั้นเอกภายใต้การปกครองของอาณาจักรสยาม โดยมีดินแดนทางตะวันออกอยู่ภายใต้การปกครอง แต่หลังจากที่เจ้าราชบุตรโย้ยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองนครจำปาศักดิ์ เปรียบเสมือนเป็นการลดอำนาจการปกครองของพระยาพรหมภักดี แต่ในทางตรงกันข้ามกับการเพิ่มอำนาจการปกครองให้เจ้าอนุวงศ์ แต่ถ้าพระยาพรหมภักดีได้ขึ้นเป็นผู้ปกครองนครจำปาศักดิ์จะเป็นการขยายอำนาจจากเมืองโคราชสู่อินแดนตะวันออก และส่งเสริมให้พระยาพรหมภักดีมีอำนาจในการปกครองเหนือดินแดนทั้งหมดทางด้านตะวันออก ดังนั้นด้วยความคับแค้นใจในเหตุการณ์ครั้งนี้จึงทำให้พระยาพรหมภักดีคิดหาวิถีทางการแก้แค้นและกลั่นแกล้งเจ้าอนุวงศ์ โดยการกราบบังคมทูลพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 2 ให้เมืองโคราชขึ้นไปเกณฑ์แรงงานจากเวียงจันทน์ลงมาจนกระทั่งถึงเมืองอุบลราชธานี สำหรับการเกณฑ์แรงงานนี้จะมีการสักรายไว้ที่แขน รวมทั้งจดชื่อทั้งชายและหญิง มีการดำเนินการกันทั้งวันทั้งคืนซึ่งสร้างความเดือดร้อนให้กับชาวลาวทั้งสิ้น การสักรายนั้นถือเป็นความพยายามอย่างหนึ่งของอาณาจักรสยามที่จะเก็บส่วยจากหัวเมืองประเทศราชให้มีรายได้เข้าสู่อาณาจักรสยามอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย โดยนโยบายนี้เป็นการใช้อำนาจอย่างแยบยลของอาณาจักรสยามคือ การหลีกเลี่ยงการกลั่นกินชนชาติลาว แต่เปลี่ยนเป็นนารายได้เข้าสู่อาณาจักรแทน ดังนั้นจะเห็นได้ว่ารูปแบบการปกครองที่สยามมีต่ออาณาจักรลาวนั้น จะดำเนินการโดยการปล่อยให้เป็นอิสระในการปกครองกันเองภายในอาณาจักร แต่ต้องจัดส่งส่วยและเครื่องบรรณาการมาสู่กรุงเทพฯ อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งการดำเนินการครั้งนี้ได้กลายเป็นชนวนสำคัญในการสร้างความเจ็บช้ำใจให้กับเจ้าอนุวงศ์อย่างทวีคูณ อีกทั้งเจ้าอนุวงศ์เกิดการไม่พอใจต่อพระยาพรหมภักดีที่กระทำการกีดกันมิยอมให้เจ้าอนุวงศ์ขยายอาณาเขตมาทางด้านตะวันตก อันเป็นดินแดนที่ติดเขตแดนเขมร โดยที่

พระยาพรหมภักดีได้ก่อสร้างด่านเมืองสำหรับมิให้เจ้าอนุวงศ์ทำการขยายอาณาเขตได้ 2) การที่ผู้ปกครองแห่งอาณาจักรสยามในสมัยนั้น ได้ใช้กำลังและอำนาจในการกดขี่ข่มเหงแรงงานชาวลาว ซึ่งเป็นแรงงานจากการอพยพมาตั้งแต่ครั้งสมัยแผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรี โดยมีการใช้แรงงานอย่างหนัก สร้างความทุกข์ทรมานอย่างยิ่งแก่ชาวลาว 3) เจ้าอนุวงศ์ได้รับการดูถูกเหยียดหยามจากขุนนางและพระบรมวงศานุวงศ์ของสยามมาโดยตลอดเมื่อครั้งที่พำนักอยู่ในกรุงเทพฯ 4) ปัญหาการปิดล้อมทางด้านเศรษฐกิจการค้าของลาวจากอาณาจักรสยาม เนื่องจากสินค้าส่งออกของลาวนั้นเป็นสินค้าที่มีราคาแพง อาทิ งาช้าง และกำยาน อาณาจักรลาวล้านช้างได้ทำการติดต่อกับอาณาจักรอื่นๆ ทางตอนเหนือของอาณาจักรลาว ดังนั้นการปิดกั้นการค้าจึงเป็นนโยบายที่สำคัญของอาณาจักรสยามในการเปลี่ยนทิศทางการค้าให้หันเข้าสู่อาณาจักรสยาม โดยการห้ามมิให้มีการติดต่อกับการค้าระหว่างกันของอาณาจักรลาวและอาณาจักรอื่นๆ แต่ต้องดำเนินการตามนโยบายการสักร์เลกซึ่งนำโดยพระยาพรหมภักดีเจ้าเมืองโคราช ซึ่งได้รับการอนุมัติโดยพระเจ้าแผ่นดินสยาม ดังนั้นด้วยเหตุข้างต้น ซึ่งแต่เดิมนั้นอาณาจักรลาวล้านช้างเคยได้ผลประโยชน์บางส่วนจากการค้าขายสินค้ากับอาณาจักรอื่นๆ ทางตอนเหนือของอาณาจักร ได้แก่ กัมพูชา เวียดนาม และจีน จึงส่งผลให้ขาดรายได้ และยังคงหันกลับมาส่งรายได้และผลิตผล รวมทั้งทรัพย์สิน แรงงานแก่อาณาจักรสยาม

จากที่ได้นำเสนอมูลเหตุและปัจจัยในการประกาศอิสรภาพโดยวิเคราะห้จากเอกสารทั้งฝ่ายไทยและลาว จะเห็นได้ว่าประเด็นหลักที่เอกสารฝ่ายไทยได้นำเสนอคือ ภาพของการขัดแย้งระหว่างเจ้าอนุวงศ์กับพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ อันเนื่องมาจากสาเหตุเกี่ยวกับการทูลขอพระญาติ ชาวลาว และนาฏศิลป์จากพระนครสู่เวียงจันทน์แต่ได้รับการปฏิเสธ และการเห็นความเดือดร้อนของครัวลาวที่ทำงานตัดต้นตาลที่เมืองเพชรบุรี มูลเหตุเหล่านี้เป็นชนวนสำคัญในการก่อกบฏของเจ้าอนุวงศ์ในกาลต่อมา ส่วนในเอกสารทางฝ่ายลาว ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างเจ้าอนุวงศ์กับพระยาพรหมภักดีเจ้าเมืองนครราชสีมาในการกระทำทารุณต่อครัวลาว โดยการรับนโยบายการสักร์เลกเกณฑ์แรงงานและเก็บส่วยจากครัวลาวและเช่าในดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง รวมทั้งการปิดเส้นทางการค้าขาย ทำให้อาณาจักรเวียงจันทน์ต้องประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างยิ่ง จากการตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารของ

ทั้งฝ่ายไทยและลาวในกรณีกฎเจ้าอนุวงศ์ครั้งนี้ ประเด็นสำคัญที่พบคือการต่อสู้ของ ชุตวาทกรรมระหว่างเอกสารไทยและลาว ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างได้สร้างชุตวาทกรรมอันเป็น ความจริงทางประวัติศาสตร์ และอ้างเหตุผลเพื่อรองรับข้อมูลให้มันน้ำหนักและน่าเชื่อถือ ดังนั้นในการวิเคราะห์และเข้าถึงเอกสารรวมถึงเหตุการณ์ครั้งนี้และเหตุการณ์สำคัญอื่นๆ ทางประวัติศาสตร์ จึงมีความมองข้ามว่าเอกสารฉบับนั้นใครเป็นผู้แต่ง แต่งเพื่อใคร และมี เป้าหมายอย่างไรในการแต่ง

หลังจากการล่มสลายครั้งแรกในสมัยกรุงธนบุรี อาณาจักรลาวโดยเฉพาะนคร เวียงจันทน์กับนครจำปาศักดิ์ได้ล่มสลายอย่างย่อยยับอีกครั้ง และในครั้งนี้นับว่ายิ่งใหญ่กว่า จาก เอกสารประวัติศาสตร์ลาว กล่าวไว้ว่า “เนื่องจากแม่ทัพสยามซึ่งได้รับคำสั่งจากรัชกาลที่ 3 ให้จัดการทำลายร้างบ้านเมืองให้สิ้น เว้นไว้เพียงแต่วัดเท่านั้น มีการรื้อกำแพงเมือง ตัดต้นไม้ลงให้หมดไม่ติดกับการทำไร่ แล้วเอาไฟเผา นครเวียงจันทน์ถูกไฟเผาเป็น ถ้ำถ่าน พระพุทธรูปหลายร้อยหลายพันองค์ถูกไฟเผาจนละลาย กองระเนระนาดอยู่ตาม วัดต่างๆ วัดในนครเวียงจันทน์ที่เหลือเพียงวัดเดียวซึ่งไม่ถูกเผาคือ วัดศรีสะเกษ” (สีลา วีระวงศ์, 2535, น.111) โดยจุดมุ่งหมายในการทำลายร้างนครเวียงจันทน์ให้สิ้นซาก คือ เพื่อมิให้เวียงจันทน์สามารถคืนกลับมามีอำนาจได้ดังเดิมอีกต่อไป อีกนัยหนึ่งถือว่าการ ประกาศให้อาณาจักรอื่นๆ ไกล่เคียง และอาณาจักรที่อยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของ สยามได้รับรู้ถึงผลที่จะเกิดจากการต่อต้านอำนาจการปกครองของสยามอีกทางหนึ่งด้วย

นโยบายการอพยพชาวลาวจากดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงเข้ามามายังฝั่งขวา ณ ดินแดนที่ราบสูงโคราชนั้น เป็นนโยบายที่สำคัญในการกวาดต้อนเพื่อให้นครเวียงจันทน์ ไม่อาจที่จะก่อกำลังแข็งข้อต่อฝ่ายสยามได้อีก ชาวลาวเดิมที่อยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ได้ถูกกวาดต้อนให้เข้ามาสู่ภาคกลางโดยเฉพาะในเขตหัวเมืองชั้นใน ส่วนชาวลาวทั้งที่ โดนกวาดต้อนกลับไปนครเวียงจันทน์โดยเจ้าอนุวงศ์และชาวลาวที่อยู่ในนครเวียงจันทน์ ได้ถูกกวาดต้อนลงมาสู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขงบริเวณภาคอีสานอย่างหนาแน่นและได้กระจาย ไปยังหัวเมืองต่างๆ อย่างมากมาย ความมั่นคงทางการเมืองของอาณาจักรสยามใน ขณะนั้นได้ทำให้จำนวนประชากรชาวลาวเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วในดินแดนอีสาน กล่าวได้ว่าคนเชื้อชาติลาวที่อาศัยอยู่บนที่ราบสูงโคราชในขณะนั้นมีจำนวนมากกว่าที่ อาศัยอยู่ในดินแดนลาวเสียอีก (แกรนท์ อีแวนส์, 2549, น.33) รวมทั้งชาวลาวยังได้ กระจายไปทั่วประเทศโดยเฉพาะในเขตภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นจำนวนมาก

จากที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่าประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยและลาว นั้น ได้มีประเด็นเกี่ยวกับการใช้อำนาจเข้ามาเกี่ยวข้องโดยตลอด ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งแผ่นดินกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งจะเห็นได้จากกรณีต่างๆ ที่ได้นำเสนอมูลเหตุและปัจจัยสำคัญที่เป็นชนวนในการต่อต้าน ชัดขึ้น และตอบโต้ต่ออำนาจ สามารถแยกเป็น ประเด็นได้ดังนี้ คือ 1) จากการแย่งชิงดินแดนและการขยายอำนาจเข้าสู่ดินแดนอื่น ซึ่ง อยู่ในบริเวณดินแดนที่มีอำนาจการปกครองของทั้งสองอาณาจักรเข้ามาอย่างไม่สม่ำเสมอ หรือเรียกว่าบริเวณชายขอบของอาณาจักร 2) การต่อต้านนโยบายการปกครองจาก ศูนย์กลางอาณาจักร และ 3) จิตสำนึกในการรวบรวมชาติให้กลับคืนมาอีกครั้งจากราชวงศ์ เวียงจันทน์ ประเด็นเหล่านี้ล้วนเป็นเหตุและปัจจัยสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการต่อต้าน ชัดขึ้นต่ออำนาจและนโยบายการปกครองจากรัฐ จนนำไปสู่การอพยพเคลื่อนย้ายและ กวาดต้อนผู้คนจากอาณาจักรล้านช้างมาสู่อาณาจักรสยามเป็นจำนวนมาก ผลจากการ เพิ่มจำนวนของประชากรชาวลาวในอาณาจักรสยามจำนวนมาก จึงส่งผลต่อความมั่นคง ทางศิลปวัฒนธรรมประจำอาณาจักรสยาม กระทั่งเกิดการปราบปรามโดยชนชั้นปกครอง

วิกฤติแห่งศิลปวัฒนธรรมสยามบนแผ่นดินรัชกาลที่ 4

จากที่ผู้เขียนได้นำเสนอเนื้อหาในตอนต้นเกี่ยวกับการอพยพและกวาดต้อน ชาวลาวจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงมายังฝั่งขวา และการกวาดต้อนชาวลาวที่อาศัยอยู่ฝั่งขวาแต่ เดิมเข้าสู่ภาคกลางในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะหลังจากจบสิ้นเหตุการณ์กบฏ เจ้าอนุวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งจากการอพยพและกวาดต้อนผู้คนในครั้งนี้ ทำให้เกิด การแพร่กระจายและเพิ่มจำนวนประชากรชาวลาวให้เข้ามาอยู่ในอาณาจักรสยามอย่าง หนาแน่นมากขึ้น ทั้งในส่วนภูมิภาคและส่วนกลางโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพระนคร ถึง แม้ว่าการอพยพและกวาดต้อนจะกำหนดให้ชาวลาวเหล่านี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของประชากร สยาม แต่อัตลักษณ์เดิมซึ่งชาวลาวที่ได้พกติดตัวและแอบแฝงอยู่ในจิตสำนึกของความ เป็นเชื้อชาติลาว มิได้ถูกกลืนกินหรือลบเลือนไปกับบริบทแวดล้อมใหม่ในอาณาจักรสยาม รูปแบบการดำเนินและวิถีชีวิต จารีตประเพณี รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมการร้องรำทำเพลง ของชาวลาวได้ลบเลือนไป แต่กลับถูกผลิตขึ้นและได้รับความนิยมนอย่างมาก โดยเฉพาะ การละเล่น “แอ่วลาวเป่าแคน”

เมื่อทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการร้องรำทำเพลงของผู้คนในดินแดนอุษาคเนย์พบว่า ศิลปะการร้องรำทำเพลงโดยเฉพาะ “หมอลำ หมอแคน” หรือที่คนภาคกลางนิยมเรียกว่า “ลาวแคน” นั้น ถือว่าเป็นศิลปะที่ขึ้นชื่อของชาวพื้นเมืองในดินแดนชายขอบ เครื่องดนตรีที่เรียกว่า “แคน” ถือเป็นเครื่องดนตรีที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้คนในดินแดนภาคพื้นอุษาคเนย์อย่างมาก โดยเฉพาะมีความเกี่ยวข้องกับคนตระกูลไทย-ลาวมาอย่างยาวนาน จากหลักฐานทางวัฒนธรรมบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี และจารึกโบราณของจีนที่ระบุว่า ประชาชนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 12-14 มีการละเล่นเป่าน้ำเต้า ซึ่งน่าจะหมายถึงแคนนั่นเอง (สุกรี เจริญสุข, 2538, น.148) ในสมัยกรุงศรีอยุธยา แคนถือได้ว่าเป็นเครื่องดนตรีที่มีความสำคัญและได้รับการยกย่องให้เป็นเครื่องดนตรีของชนชั้นสูง ซึ่งได้ใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีสำหรับในราชสำนัก นอกจากนี้ แคนยังเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ในการขับกล่อมถวายพระเจ้าแผ่นดิน ดังนั้นบทบาทของแคนและศิลปวัฒนธรรมการระบำรำฟ้อนที่เกี่ยวกับแคนจึงมิได้สูญหายไป แต่กลับดำรงและดำเนินควบคู่อยู่กับการดำเนินชีวิตของผู้คนในดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามาโดยตลอด และมีความแพร่หลายเด่นชัดยิ่งขึ้นเมื่อเกิดการอพยพกวาดต้อนบรรดาครัวลาวเข้ามาในอาณาจักรสยาม

จากที่ชาวลาวได้อพยพเข้ามาอยู่ในอาณาจักรสยามอย่างหนาแน่นมากขึ้นตามหัวเมืองต่างๆ ทั้งใกล้ไกลและในเขตพระนคร ผสมกับแต่เดิมนั้น ผู้คนในดินแดนแถบนี้มีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเป็นปกติ จึงเป็นการเพิ่มทั้งปริมาณของจำนวนคนและยังเป็นการรับและผสมผสานศิลปวัฒนธรรมซึ่งแฝงมากับชาวลาวเหล่านั้นอีกด้วย ซึ่งเป็นการส่งเสริมอัตลักษณ์ที่มีอยู่แต่เดิมให้เด่นชัดยิ่งขึ้น และนอกจากนั้นยังได้แพร่ขยายจนส่งผลกระทบต่ออย่างชัดเจนกับสังคมวัฒนธรรมสยาม และมีผลต่อจิตสำนึกของผู้คนที่มุ่งเน้นในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นกับอาณาจักร

นอกจากการเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็วของชนชาวลาวที่อพยพเคลื่อนย้ายมาในสยามแล้วนั้น ด้วยคุณสมบัติทางดนตรีของแคนที่ถือว่าเป็นเครื่องดนตรีที่มีมนต์เสน่ห์จากเสียงของแคน ที่มีใช้เพียงแค่ถ่ายทอดความไพเราะของการสอดประสานระหว่างท่วงทำนองกับลีลาของผู้บรรเลงเพียงเท่านั้น แต่มนต์เสน่ห์แห่งเสียงแคน ยังได้ถ่ายทอดจิตวิญญาณของผู้คนในท้องถิ่นอีสานรวมทั้งชนชาวลาว ไม่ว่าจะเป็นลีลาชีวิตแห่ง

ความสุขหรือความทุกข์ แคนก็สามารถถ่ายทอดและนำพาให้ผู้รับฟังดำดิ่งและตีความไปกับสุนทรียะเหล่านั้นได้อย่างน่าพิศวง มนต์เสน่ห์แห่งเสียงแคนนั้น ไม่ว่าจะได้รับฟังอยู่ ณ แห่งไหนใดก็ตาม ทำให้เรานึกถึงถิ่นฐานบ้านเกิดเมืองนอน นึกถึงท้องทุ่งท้องนา ท้องไร่ นึกถึงญาติมิตรสหายที่อยู่ข้างหลัง จากที่กล่าวมานี้ถือได้ว่าเสียงแคนนั้นเปรียบประดุจดังเสียงแห่งชีวิตโดยแท้ (ไพบุลย์ แพงเงิน, 2534, น.173) จิตร ภูมิศักดิ์ ในนามปากกา “สมชาย ปรีชาเจริญ” ได้กล่าวถึงแคนไว้ในหนังสือชีวิตและศิลปะในบทที่ว่าด้วย แคน...พยานแห่งความสามารถของบรรพชน (2500-2501) จิตร ภูมิศักดิ์ ได้กล่าวถึงมนต์เสน่ห์แห่งแคนไว้อย่างน่าฟังว่า “แคนของประชาชนภาคอีสานเป็นเสียงเพลงแห่งการต่อสู้อันไม่ทอดยอยของชีวิต จังหวะอันกระชั้น ลีลาอันแข็งแกร่งของเพลงแคน เป็นสัญลักษณ์แห่งการปลุกเร้าวิญญาณแห่งการต่อสู้โดยแท้จริง ความแห้งแล้งอันโหดร้ายทารุณของธรรมชาติ ความกดขี่บีบคั้นอย่างสาหัสทางสังคมที่เขาเคยได้รับและยังได้รับอยู่นั้น หาได้ทำให้เขาค้อมหัวลงยอมจำนนต่อมันไม่ ตรงกันข้ามมันยิ่งจะซบย้อมให้วิญญาณแห่งการต่อสู้ของเขาทุกดวงแข็งแกร่งยิ่งขึ้น” จากที่จิตร กล่าวไว้เราจะเห็นได้ว่าจิตรเองพยายามอธิบายให้เห็นสัญลักษณ์ต่างๆ ที่สอดแทรกอยู่ในเพลงแคน ทั้งลีลาของผู้บรรเลงและจังหวะของลาวแคน ซึ่งล้วนแต่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมและบริบทที่มีความเกี่ยวข้องกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ เป็นสิ่งที่ผู้เป่าแคนได้สื่อสารผ่านเสียงแคนออกมาเป็นท่วงทำนองให้ได้รับฟัง นับว่าแคนได้ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดอารมณ์ของผู้คนในดินแดนนี้ได้เป็นอย่างดี

ความนิยมชมชอบที่มีต่อแคนของชาวสยามกระทั่งได้รับการสถาปนาให้กลายเป็นกระแสหลักในสังคม ณ ขณะนั้น ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากชนชั้นปกครองสยามให้การสนับสนุน ซึ่งตามเนื้อหาตอนหนึ่งในประวัติศาสตร์ชาติไทยได้กล่าวถึงพระนามของเจ้านายพระองค์หนึ่งซึ่งถูกจารึกและกล่าวขานกันอย่างแพร่หลาย ว่าเป็นผู้ที่มีความฝักใฝ่ในการละเล่นดนตรีของพวกลาวอย่างยิ่งคือพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงเป็นพระอนุชาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นกรมขุนอิศเรศรังสรรค์หรือเจ้าฟ้าน้อย พระองค์ทรงคุ้นเคยใกล้ชิดกับชาวลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมาก โดยเฉพาะความสนพระทัยในด้านการดนตรี พระองค์ก็ทรงมีพระราชนิยมในการละเล่นเป่าแคนอย่างยิ่ง (อเนก นาวิกมูล, 2521, น.15)

จากหลักฐานพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ได้กล่าวถึงพระปรีชาสามารถของพระปิ่นเกล้าฯ ในเรื่องทางดนตรี ว่า “พระองค์โปรดแคน ไปเที่ยวทรงตามเมืองพนัสนิคมบ้าง ลาวบ้านสำประทวนเมืองนครไชยศรีบ้าง บ้านสีทาแขวงเมืองสระบุรีบ้าง พระองค์พ่อนและแอ้วได้ชำนาญชาญ ถ้าไม่ได้เห็นพระองค์แล้ว ก็สำคัญว่าลาว” นอกจากนั้น ในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้บันทึกถึงพระปรีชาสามารถของพระปิ่นเกล้าฯทางด้านดนตรีไว้ตอนหนึ่งว่า “มีคำเล่าลือสืบมาว่าพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดการเล่นแอ้วลาวแล้วทรงได้เองทั้งเป่าแคนและขับแอ้ว ข้อที่ว่าทรงชำนาญการเป่าแคนนั้น มีคำของเซอร์ยอน เบาริง ราชทูตอังกฤษ รับรองกล่าวไว้ในหนังสือซึ่งแต่งว่าด้วยเมืองไทย เมื่อพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับที่วังหลวงแล้วทรงเป่าแคนให้ฟังไพเราะยิ่งนัก แต่ข้อที่ว่าทรงขับแอ้วเองนั้นเห็นเป็นจริงเพราะมีหนังสือคำแอ้วอยู่ในพวกพระสมุดของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งหอพระสมุดฯ ได้มาหลายเล่ม ล้วนเป็นสมุดข่อยเขียนเส้นหมึกฝีมืออักษรขอมทั้งสิ้น บางเล่มโปรดฯ ให้เขียนเมื่อปีนั้นๆ กรรมการหอพระสมุดฯ คิดจะใคร่พิมพ์คำแอ้วของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ เจ้าอยู่หัวมานานแล้ว แต่ยังหาผู้พิมพ์ไม่ได้ ด้วยคำแอ้วล้วนเป็นภาษาไทยทรงกรุงศรีสัตนาคณหุต ถ้าที่มุกเรียกกันว่าภาษาลาวพุงขาว ชาวกรุงเทพฯ ที่จะอ่านเข้าใจมีน้อย หนังสือคำแอ้วจึงต้องอาภัพลืออยู่” (เสถียร ศุภโสภณ, 2544, น.118)

จดหมายเหตุของหมอบรัดเลหรือหมอบรัดเลย์ ได้บันทึกเมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ.2379 ตอนหนึ่งซึ่งกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ว่า “เจ้าฟ้าน้อยทรงพาทหมอบรัดเลย์กับภรรยาชมเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งเป็นเครื่องลาว (แคน) หมอบรัดเลย์ทราบบว่าแคนมีเสียงไพเราะนักอยากจะได้ฟัง จึงถามว่าใครๆ ที่อยู่ในที่นี้เป่าแคนได้บ้าง เจ้าฟ้าน้อยตรัสตอบว่า ได้ซิ แล้วพระองค์จึงหยิบแคนขึ้นเป่า แลตรัสถามหมอบรัดเลย์ว่า ต้องการจะฟังแอ้วด้วยหรือ เมื่อหมอบรัดเลย์ตอบรับแล้ว พระองค์จึงทรงเรียกคนใช้เข้ามา 1 คน คนใช้นั้นเข้ามากระทำความเคารพโดยคุกเข่ากราบลง 3 ครั้ง แล้วก็นั่งลงยังพื้น คอยฟังแคนอยู่ ครั้นได้จังหวะก็เริ่มแอ้วอย่างไพเราะจับใจ ดูเหมือนจะได้ศึกษามาเป็นอย่างดี จากโรงเรียนสอนดนตรีฉะนั้น” นอกจากพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ แล้ว เจ้านายองค์อื่นๆ ก็นิยมให้มีการละเล่นแอ้วลาวและเป่าแคนกันตามวังต่างๆ อย่างแพร่หลาย

ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องประดับบารมี อย่างเช่น วังของกรมหลวงวงษาธิราชสนิท ซึ่งเซอร์ยอน เบาริงได้บันทึกไว้ว่า “หลังจากการรับประทานอาหารแล้ว กรมหลวงวงษาฯ ได้มีรับสั่งให้หาพวกลาวมาแော်ลาวเป่าแคนให้เราดู แคนนั้นทำด้วยไม้ไผ่ขนาดต่างๆ เจาะรูอย่างขลุ่ย แต่ที่ปากเป่านั้นทำเหมือนกับเครื่องฟลาคิโอเล็ท เสียงเครื่องดนตรีนั้นเป็นเสียงหวานและเก๋ลี้ยงดูเหมือนจะหัดเป่าได้ง่าย การเดินรำของพวกลาวนั้นก้าวจังหวะซ้าๆ สาวลาวทุกคนถือเทียนรำไปมาดูงามดี” (สมบัติ พลายน้อย, 2544, น.158)

จากพระราชนิยามที่สถาบันกษัตริย์มีต่อการละเล่นแော်ลาวเป่าแคนดังที่ได้ยกตัวอย่างมาข้างต้น จึงส่งผลให้สังคมไทยในยุคสมัยดังกล่าว ต่างพากันคลั่งไคล้หลงใหลไปกับการละเล่นของชาวลาวที่ได้หิ้วโหลเข้ามาพำนักอยู่ในอาณาจักรสยามทั้งหัวเมืองและที่สำคัญคือในเขตพระนคร จากศิลปวัฒนธรรมเดิมที่เคยดำเนินอยู่ในสังคมไทยสมัยนั้น ต่างก็เกิดการระส่ำระสายด้วยอานุภาพของการเป่าแคนแော်ลาวทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นมโหรี ปี่พาทย์ ละคร เสภา สักวา เพลงปรบไก่ หรือเพลงเกี่ยวข้าว อันเป็นศิลปวัฒนธรรมของภาคกลางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ก็พลอยที่จะไม่ได้รับความนิยามไปด้วย

จากวิกฤติทางศิลปวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 จึงส่งผลให้สถาบันกษัตริย์จำต้องผลิตเครื่องมือขึ้นสำคัญที่เรียกว่าพระบรมราชโองการขึ้นมาใช้ในการควบคุมและยุติปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น โดยรายละเอียดในพระบรมราชโองการฉบับนี้ มีใจความว่า

ประกาศมิให้มีการเล่นแော်ลาว

ณ วันศุกร์ เดือน ๑๒ แรม ๑๔ ค่ำ ปีฉลู สัปตศก ๑๒๒๗

มีพระบรมราชโองการดำรัสแก่ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยและทวยราษฎร์ชาวสยามทุกหมู่เหล่าในกรุงแลหัวเมือง ให้ทราบกระแสพระราชดำริว่า เมืองไทยเป็นที่ประชุมชาวต่างประเทศต่างภาษาใกล้ไกลมากด้วยกันมานานแล้ว การเล่นพ็อนรำซบร้องของภาษาอย่างต่างๆ เคยมีมาปะปนเป็นที่ดูเล่นฟังเล่นต่างๆ สำราญเป็นเกียรติยศบ้านเมืองก็ดีอยู่ แต่ถ้าของเหล่านั้นคงอยู่ตามเพศตามภาษาของคนนั้นๆ ก็สมควร หรือไทยจะเลียนเอามาเล่นได้บ้างก็เป็นดีอยู่ว่าไทยเลียนใคร เลียนได้เหมือนหนึ่งพระเทศนามหาชาติว่าอย่างลาว

ก็ได้ ว่าอย่างมอญก็ได้ ว่าอย่างพม่าก็ได้ ว่าอย่างเขมรก็ได้ก็เป็นดี แต่จะเอามาเป็นพื้นไม่
ควร ต้องเอาอย่างไทยเป็นพื้น อย่างอื่นๆ ว่าเล่นได้แต่แหล่งหนึ่งสองแหล่ง

ก็การบัดนี้เห็นแปลกไปนัก ชาวไทยทั้งปวงละทิ้งการเล่นสำหรับเมืองตัว คือ
ปี่พาทย์ มโหรี เสภาครึ่งท่อน ปรบไก่ สักวา เพลงไก่อ่า เกี่ยวข้าว และเครื่องเสียมด
พากันเล่นแต่ลาวแคนไปทุกหนทุกแห่ง ทุกตำบลทั้งผู้ชายผู้หญิง จนท่านที่มีปี่พาทย์ มโหรี
ไม่มีผู้ใดหา ต้องบอกขายเครื่องปี่พาทย์ เครื่องมโหรี ในที่มีงานโกนจุกบวชนาคก็หาลาว
แคนเล่นเสียมดทุกอย่าง ราคาหางานหนึ่งแรงถึงสิบตำลึง สิบสองตำลึง

การที่เป็นอย่างนี้ ทรงพระราชดำริเห็นว่าไม่สู้งาม ไม่สู้ควรที่การเล่นอย่างลาว
จะมาเป็นพื้นเมืองไทย ลาวแคนเป็นข้าของไทย ไทยไม่เคยเป็นข้าลาว จะเอาอย่างลาว
มาเป็นพื้นเมืองไทยไม่สมควร

ตั้งแต่พากันเล่นลาวแคนอย่างเดียวก็น่าสับสนแล้ว จนการตกเป็นพื้นเมือง
แลสังเกตดูการเล่นลาวแคนชุกชุมที่ไหน ฝนก็ตกน้อยร่วงโรยไป ถึงปีนี้ข้าวในนารอดตัว
ก็เพราะน้ำป่ามาช่วย

เมืองที่เล่นลาวแคนมาก เมื่อฤดูฝนๆ ก็น้อย ทำนาก็เสีย ไร่ไม่งอกงาม ทำขึ้นได้
บ้างเมื่อปลายฝน น้ำป่ากระโชกมาก็เสียหายหมด เพราะฉะนั้นทรงพระราชวิตกอยู่ โปรด
ให้ขออ้อนวอนแก่ท่านทั้งหลายทั้งปวงที่คิดถึงพระเดชพระคุณจริงๆ ให้งดการเล่น
ลาวแคนเสีย อย่าหามาดูแลฟัง แลอย่าให้เล่นเองเลย ลองดูสักปีหนึ่งสองปี การเล่น
ต่างๆ อย่างเก่าของไทยคือละครพ่อนรำ มโหรี เสภาครึ่งท่อน ปรบไก่ สักวา เพลงไก่อ่า
เกี่ยวข้าว และอะไรๆ ที่เคยเล่นแต่ก่อนเอามาเล่น เอามากู้ขึ้นบ้างอย่าให้สูญ เล่นลาวแคน
ขอให้งดเสีย เลิกเสียสักปีหนึ่งสองปีลองดูฟ้าฝนจะงามไม่งามอย่างไรต่อไปภายหน้า

ประกาศอนัน ถ้ามีฟังยังขึ้นเล่นลาวแคนอยู่ จะให้เรียกภาษีให้แรง ใครเล่นที่ไหน
จะให้เรียกแต่เจ้าของที่ แลผู้เล่น ถ้าสักเล่นจะต้องจับปรับให้เสียภาษีสองต่อสามต่อ

ประกาศมา ณ วันศุกร์ เดือน ๑๒ แรม ๑๔ ค่ำ ปีฉลู สัปตศก ๑๒๒๗

(แนว พลังวรรณ, 2545, น. 2)

จากข้อมูลที่น่าเสนอในเบื้องต้นจึงสรุปได้ว่า ด้วยคุณสมบัติเฉพาะด้านดนตรีของแคน ผนวกเข้ากับจิตสำนึกของผู้คนที่อยู่ภายใต้บริบทแวดล้อมขณะนั้น ส่งผลให้แคนและการละเล่นหมอลำหมอแคนของชนชาวลาวที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในอาณาจักรสยาม ทั้งจากการกวาดต้อนเข้ามาด้วยปัจจัยด้านสงครามและการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตามปกติ ส่งผลให้ศิลปวัฒนธรรมการร้องรำทำเพลงของชนชาวลาว โดยเฉพาะในที่นี่คือ “แอ่วลาวเป่าแคน” ได้กลายเป็นที่นิยมของผู้คนในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์อย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากในช่วงปลายรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 4 จากหลักฐานที่ได้ระบุให้เห็นว่าการละเล่นหมอลำ หมอแคนหรือแอ่วลาวเป่าแคน ถือได้ว่าเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในทุกหัวเมืองที่มีชาวลาวพำนักอยู่ โดยเฉพาะเมืองสระบุรี ลพบุรี สุพรรณบุรี นครชัยศรี พนัสนิคม ฯลฯ มิใช่แค่ชุมชนลาวเท่านั้น แม้แต่ในชุมชนคนสยามเอง เมื่อมีเทศกาลงานต่างๆ ก็นิยมนำมหรสพของครีวลาวไปแสดงอยู่เป็นประจำ เช่นในงานโกนจุก บวชนาค แต่งงาน เป็นต้น (บังอร ปิยะพันธุ์, 2541, น.178) แม้กระทั่งเจ้านายและพระราชวงศ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นสถาบันที่มีบทบาทหน้าที่ในการปกครองประเทศชาติบ้านเมืองและเป็นสถาบันหลักในการกำหนดค่านิยมต่างๆ ในสังคมสมัยนั้น ก็ยังนิยมการละเล่นหมอลำ หมอแคนพร้อมยังสนับสนุนกันอย่างแพร่หลาย กระทั่งเกิดเป็นวิกฤติทางศิลปวัฒนธรรมที่ชนชั้นปกครองสยามจำต้องผลิตเครื่องมือขึ้นเพื่อทำการปกป้องศิลปวัฒนธรรมประจำชาติสยามให้พลิกฟื้นคืนมาดังเดิม

ส่วนในประเด็นเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างอาณาจักรสยามและอาณาจักรล้านช้าง ที่เกิดขึ้นในรูปแบบและกรณีต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้น ถือเป็นมูลเหตุสำคัญในการนำมาซึ่งปรากฏการณ์ของการเกิดกระแสความนิยมของผู้คนทั้งคนลาวและคนสยามที่มีต่อศิลปวัฒนธรรมการแอ่วลาวเป่าแคนของคนลาว โดยลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าว ถือเป็นเครื่องมือขึ้นสำคัญที่นอกจากจะนำมาใช้ในทางศึกษานี้แล้ว ยังสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลที่สะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ถึงแม้ภาพลักษณ์ภายนอกที่ปรากฏผ่านสื่อโดยเฉพาะที่เกิดขึ้นจากรัฐ ที่นำเสนอภาพของความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนไทยและคนลาว หรือโดยเฉพาะการสร้างชุดวาทกรรมของความ เป็นประเทศบ้านพี่เมืองน้อง ผ่านระบบการสื่อสารมวลชนในรูปแบบต่างๆ เป็นจำนวน

มาก แต่เสียงสะท้อนจากโลกแห่งความเป็นจริงที่อยู่ภายในจิตสำนึกของคนลาวกลับมีลักษณะที่ตรงกันข้ามก็ตาม ดังนั้น จากการนำเสนอให้เห็นประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างไทย-ลาว ที่นำเสนอในงานศึกษานี้ จะได้เป็นช่องทางหนึ่งในการสร้างความเข้าใจต่อทัศนคติของผู้คนที่มีความแตกต่างกันทั้งในเรื่องชาติ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ จึงทำให้เขาจะต้องแสดงตัวตนและมองเราหรือคนอื่น ๆ ในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น จึงหวังว่างานศึกษานี้จะเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการสร้างความเข้าใจและเป็นสะพานในการเชื่อมร้อยผู้คนระหว่างไทยและลาว ให้เกิดพลังแห่งความสามัคคีเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างเห็นคุณค่าของความเป็นประเทศเพื่อนบ้านอย่างบริสุทธิ์ใจ และนำไปสู่การต่อยอดการศึกษาระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับประเทศหรือกลุ่มคนอื่นๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2545). **ลำดับกษัตริย์ลาว**. นครราชสีมา : โรงพิมพ์โจเซฟ ปรี้นตั้ง.
- ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์. (2546). **การเมืองสองฝั่งโขง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เกษศ
พรี้นท์ตั้ง เซ็นเตอร์
- นคร พันธุ์ณรงค์. (2526). **ประวัติศาสตร์ไทย สมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์**.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เกษศ.
- บังอร ปิยะพันธุ์. (2541). **ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- ประทีป ชุมพล. (2525). **พื้นเวียง : วรรณกรรมแห่งการกตขี่**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
บางกอกการพิมพ์.
- ไพบูลย์ แพงเงิน. (2534). **กลอนลำภูมิปัญญาของอีสาน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- รัตนา โตสกุล. (2548). **มโนทัศน์เรื่องอำนาจ**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัย
แห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

- สมบัติ พลายน้อย. (2544). พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว : กษัตริย์วังหน้า.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์แอนด์พริ้นติ้ง เซ็นเตอร์.
- สีลา วีระวงส์. (2539). ประวัติศาสตร์ลาว. สมหมาย เปรมจิตต์, ผู้แปล. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์พิมพ์แอนด์พริ้นติ้ง เซ็นเตอร์.
- สุกรี เจริญสุข. (2538). ดนตรีชาวสยาม. ม.ป.ท. : ม.ป.พ. (เอกสารอัดสำเนา).
- สุวิทย์ ธีรศาควัต. (2543). ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธีระ
การพิมพ์.
- เสาวภา ภาระพฤติ. (2522). ปัญหาการปกครองของไทยในประเทศราชหลวงพระ
บางและหัวเมืองลาว ระหว่างปี พ.ศ.2431-2446. ปริญญาานิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร.
- เสठीอน ศุภโสภณ. (2544). พระปิ่นเกล้าเจ้ากรุงสยาม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วัชรินทร์
การพิมพ์.
- อเนก นาวิกมูล. (2521). เพลงนอกศตวรรษ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- อีแวนส์, แกรนท์. (2549). ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาวประเทศกลางแผ่นดินเอเชีย
อาคเนย์. (ดุชฎี เฮย์มอนด์, ผู้แปล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

